Edward Wornar

Nastărei̯să venstă slüvesa?
Pomnik srjedźowěkowskeje połobšćiny

Stawizny pječata

Chójnjanski pječat wopisuje hižo Pful 1888 w ČMS jako jedyn z najstaršich originalnych dokładow serbskeje rěče [16]. Hladajo na to, zo su druhe najskerje staroserbske dokłady kaž Magdeburgske glosy mjeztym zhubjene, je tutón pječat ćim zajimawši. W dotalnej literaturje pak je so wón lědma wobkedźbował, jeničce Jenč jemu nóžku wěnuje [8].

Namakał je so w rozpadankach Chójnjanskeje piwarnje a so přepodał tehdyšemu fararjej Trübenbachej, najskerje dokelž je namakarka spóznała słowo *iesvs* a skrótšenku *inri*. Farar Trübenbach z Chójnjan (Kayna) je so 30. měrca 1888 z wopisanjom pječata na Pfula wobroćił z próstwu wo rěčnu ekspertizu:

> Ich erlaube mir, mich noch einmal an Sie zu wenden. In dem schutte der hiesigen alten brauerei hat man ein messingenes petschaft gefunden. [...] Sind das vielleicht wendische worte? Dann bitte ich Sie um gefällige Deutung.

Pful je napismo wočiwidnje spěšnje interpretował, dokelž hižo 12. apryla 1888 wozjewi Sächsische Provinzial-Zeitung w Žiču (Zeitz) w čisle 86 sćěhowacu dosć wobšěrnu rozprawu (citowane po [16]):

> Kayna, 10. April. Wir haben der alten Wendenzeit mehrfach in diesem blatte gedacht, wie die slawischen stämme der Sorben und Wenden nach vernichtung der Thüringer durch die Sachsen und Franken bei Burgscheidungen i. j. 531 nahezu 600 jahre in dem stifte Zeitz und auch in Kayna sesshaft gewesen sind; ihre verschmelzung mit deutschen kolonisten hat sich allmählich etwa 1200 auf friedlichem wege vollzogen; noch bei gründung der parochie Altkirchen bei Schmölln bezeichnet der bischof Udo 1240 die wendische sprache als die vorwiegend gebräuchliche oder heimathliche, die deutsche dagegen gilt als die fremde. Dies hat sich jedoch bereits in den nächstfolgenden jahrzehnten geändert. Es war für unsere gegend das vorgehen des landgrafen Friedrich entscheidend, der i. j. 1327 die wendische sprache für das osterland bei todesstrafe verbot und die Wenden zur ausübung öffentlicher aemter für untauglich erklärte. In dem Meissner land dagegen hat das wendische sich selbst als gerichtssprache bis 1424 erhalten. An jene längst vergangene wendenzeit sind wir durch einen interessanten fund der letzten wochen erinnert worden. Die frau des in Kayna wohnenden zeugarbeiters Sommer fand in dem vor der mühle breit geworfenen schutte der alten durch brand zerstörten brauerei ein messingenes petschaft von der grösse eines zweimarkstücks und ohngefähr von doppelter stärke; es ist vollständig schmucklos und hat in sich selbst keinen wert, aber für die geschichtsforschung ist es um seiner tief und markiert eingeschnittenen inschrift willen von hoher bedeutung. Den mittleren raum des petschafts bilden zwei kreuzweis sich schneidende linien der balken mit den buchstaben I. N. R. I., d. h. Jesus Nazarener könig der Juden; so kürzt man ja die ueberschrift ab, die Pilatus über das kreuz heften liess; auf dem äusseren rand des siegels stehen die worte Jesus Tano Jesus Wassigon, auf dem inne-

> ren Tan Iongo Babigono in grossen lateinischen lettern. Dass die betreffenden ausdrücke nicht der lateinischen Sprache angehören, war für den, der dieser sprache mächtig ist, leicht zu erkennen; die alte geschichte unseres ortes wies mich auf das Wendische hin. Ich richtete deshalb eine anfrage an herrn professor dr. Pful in Neschwitz bei Bautzen, der mir früher die wendischen ortsnamen des kreises gedeutet hat; er gilt als autorität in diesem fache. Ich habe soeben von ihm gefällige auskunft und deutung empfangen. Die übersetzung der inschrift lautet nach ihm also: Jesus nur Jesus der erhöhte, Einzig dieser ist das selige (die Seligkeit). 'Die orthographie des originals', schreibt dr. Pful, 'ist altböhmisch. Der graveur hat, weil er das ihm vorliegende manuskript nicht verstand oder unrichtig las, einige buchstaben falsch gesetzt; der echte wendische text in mittelalterlicher form muss also gelautet haben: Jesus jano Jesus waysijon, jan ton jo bawijono. Die bedeutung des ausdruckes bawijono erklärt sich durch das polnische wort zbawiony, zu deutsch der selige (wörtlich der gerettete).'
>
> Die wichtige frage, aus welcher zeit das interessante, jedenfalls geistliche petschaft stammen mag, lässt sich nur dahin beantworten, dass es vor d. j. 1328 geschnitten sein wird. Dem verbote der wendischen sprache durch landgraf Friedrich hat sich die kirche gewiss unterworfen, da sie auf seite der deutschen bevölkerung stand. Die betonung Jesu als alleinigen helfers lässt auf eine jener christlichen brüderschaften schliessen, die in dem 11. und 12. jahrhundert in evangelischem sinne den verirrungen der damaligen zeit gegenüber traten. Der altehrwürdige fund wäre am besten aufgehoben, wenn er dem provinzialmuseum in Halle a. S. überwiesen würde, das die historischen altertümer der provinz zu sammeln sich zur aufgabe gestellt hat. T., P.

Trübenbach je pječat tež woprawdźe do prowincialneho muzeja do Halle dał[1] a přewostaji Maćicy Serbskej jenož wotćišć (hačrunjež bě so Pful prócował, pječat sam do archiwa Maćicy Serbskeje dóstać).

Tutón wotćišć by so dyrbjał 1942 do měšćanskeho muzeja města Budyšina přepodać, wo tym pak w aktach ničo njesteji. Wotćišć je potajkim zhubjeny.

Pječat sam je so w lěće 1917 pod čisłom 364 z cyłej zběrku pječatow do statneje galerije w Moritzburgu dał, wo čimž swědči zapisk do inwentara tehdyšeho direktora Maxa Sauerlandta[2]; statna galerija pak je dźěl pječatow zaso wotedała do měšćanskeho archiwa w Halle. Tam chowa so ze signaturu P 1917, 364 pječat z tutym napismom.[3]

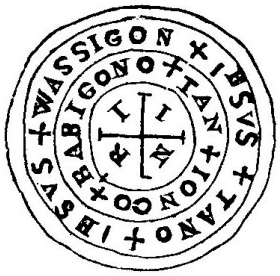
[1] W zapiskach prowincialneho muzeja, kiž so w krajnym muzeju za prastawizny chowaja, namaka so z datumom 30. apryla 1888 noticka w „Verzeichnis der seit dem 1. Januar 1888 dem Provinzial-Museum in Halle gemachten Geschenke an Alterthümern und sonstigen Gegenständen": 35. Herr Pastor Trübenbach in Kayna bei Zeitz: Ein Siegelstempel von Messing mit wendischer Inschrift, wahrscheinlich aus dem Anfange des 14ten Jahrhunderts, gefunden in Kayna, nebst Abschrift einer Beschreibung desselben." Wutrobny dźak Bettinje Stoll-Tuckerowej za tutu rešeršu. Zapisk „mit wendischer Inschrift" bazuje na ekspertizy Pfula.

[2] Zapisk je: „Siegelstempel, Messing, rund, massiver / Ansatz. INRI und 2 Ringumschriften / Außen: Jesus + Wassigon * Jesus * Tano / Innen: Tan + Jongo + Jabigono / dm: 2,7 cm" Hačrunjež so pismiki na jednym městnje wot wobraza wotćišća wotchileja (*Jabigono*), njemóže być dwěla, zo je rěč wo samsnym pječatu. – Za wšu tutu informaciju kaž tež druhu pomoc chcu so podźakować pola Ulfa Drägera, kustosa w Moritzburgu.

[3] Na tutym městnje wutrobny dźak za pomoc na Rolanda Kühneho, archiwara w měšćanskim archiwje w Halle.

Wopisanje pječata

Pječat je mały (29 mm) a bjez žanoho wudebjenja abo wobrazka, štož pokazuje na to, zo njebě wosobinski pječat zemjana abo biskopa, ale zo měješe administratiwnu funkciju. Wotćišć pječata wupada po Pfulu takle:

Napismo zda so być:

iesvs + tano + iesvs + wassigon
tan + ionco + babigono
inri

Wobraz pak je Pful najskerje sam namolował („z połnej swěru naslědowany“), znajmjeńša njemóže być direktna litografija po originalu abo wotćišću; to je wuwidźeć z wotchilenjow, kiž su zdźěla přez drobnosć předłohi zawinowane – wšak je přeměr pječata jenož 27 mm. Přirunujmy z originalom:

(Foto je so jednorišeje čitajomnosće dla z bokomaj nawopak wotćišćało.)

Widźimy na př., zo steji na originalu w słowje *wassigon* pismik *w* niže hač *a*, w Pfulowym wobrazu pak nic. Też Pfulowe čitanje dyrbi so na dwěmaj městnomaj korigować, mjenujcy *iongo* město *ionco* a *eabigono* město *babigono*. Křižiki (štyri na wonkownym, tři na nutřkownym kolesu) poprawom žane njejsu, ale nakósnje stajene pismiki *x*, samo ze serifami. Na wšelakich městnach je widźeć, zo je so pječat wuporjedźił. Tak je nalěwo wot *w* a trochu niže dalše, słabše *w* widźeć, *x* mjez *wassigon* a *iesvs* je tři króć wurězane, atd.

Interpretacija napisma

Hladajo na městno namakanja (staroserbski teritorij) a prawdźepodobny čas pochada (datowanje w zapisku muzeja), je teza woprawnjena, zo móže so tu wo słowjanske napismo jednać. Do prašenja přińdźe w prěnim rjedźe staroserbšćina a nimo toho hišće staropołobšćina, wšak je móžno, zo su misionarojo pochadźeli z połobskeho teritorija (abo zo su do toho, zo su do Serbow přišli, tam skutkowali). Napismo słuša do nabožinskeho konteksta, kaž pokazuje dwójne *iesvs* a *inri* w srjedźi pječata, jeničke dźěle, kiž so hodźa bjez problemow wučitać.

Pfulowa interpretacija

Pful wuchadźa z toho, zo je napismo staroserbske. Wón je ma za skepsane a namjetuje sćěhowace korektury:

- *i* ma z městnami sylne serify, tohodla hodźitej so *i* a *t* zaměnić (wón čita *tan ion* jako *jan ton*)
- *b* a bilabialnje wurěkowane *w* hodźitej so zaměnić (wón čita *babigono* jako *bawijono*)
- *s* a *y* hodźitej so po kursiwnym pisanju zaměnić (wón čita *wassigon* jako *waysijon*)

K tomu přińdźe njewujasnjena změna *c* na *g*[4]; na kóncu wón čita napismo jako:

iesvs + iano + iesvs + waysigon / ian + ton go + babigono / inri

a interpretuje je jako

Jezus, jano Jezus vyšijon / jan ton jo bavijono / inri

štož ma rěkać

Jězus, jenož Jězus powyšeny, jenož tón je zbóžnosć.

Njeje jasne, hač je Pful pječat hdy w originalu wuhladał, hač je měł wotćišć k dispoziciji abo hač je so dyrbjał na Trübenbachowe wopisanje spušćeć. Formulacija „z połnej swěru naslědowana“ pak pokazuje na to, zo je Pful najskerje znajmjeńša wotćišć měł.

Interpretacija zda so chětro njewěsta a dwělomna. Je dźiwne, zo mamy w pječatu, potajkim w gratu, kotryž so z poměrnje wulkej prócu a kóštami zhotowi, telko pisan-

[4] Pful čita *tongo* město *ionco*, kaž je na jeho wotćišću pječata spóznać. We woprawdźitosći namakamy tam woprawdźe *g*, kaž pokazuje foto pječata.

skich a rěčnych zmylkow, hačrunjež móžemy tamne zažne dokłady, mjenujcy interlinearne glosy, kiž maja skerje charakter składnostnych zapiskow jenož za potrjebu zapisowarja, bjez konjekturow čitać. Bychmy wjace prócy při přihotowanju a rězanju pječata wočakowali hač při pisanju interlinearnych glosow. Pfulowe čitanje trjeba tři žórła zmylkow: 1. słyšenskej zmylkaj pisarja *wi – bi* a *go – co*; 2. čitanski zmylk wurězowarja *s – y*; 3. njerodnosć při wurězowanju pječata, zo njemóžeš *t* a *i* porjadnje rozeznawać, štož pak při wšěm hišće njedowola, *i* bjez serifow jako *t* čitać, kaž Pful čini. K tomu žada sej tute wujasnjenje hewak njeznate wuwiće *'e* na *ijo*; pola *bavijono* so to zda akceptabelne, dokelž móže to być ortografiski wuraz słyšomneho pazwuka *j*; wočakowali pak bychmy **vyšen* abo *vyšon*, ale nic *vyšijon*.

Interpretacija *bi* jako *u̯i* mam za akceptabelnu, dokelž móže zwušene bilabialne *u̯* podobne być abo přeńć na *b*. Pfulsćěhuje z tutoho pisanja, zo je pisar był Serb (a nic Čech abo Polak), kiž je hyperkorektne (po němskim dialektalnym wurěkowanju) *b* město *w* pisał, štož so po mojim měnjenju z wěstosću prajić njehodźi.

Wšo dohromady mamy 28 pismikow (hdyž njeličimy njedwělomnej *iesvs* a *inri*; z nich změni Pful šěsć, potajkim wjace hač 20 %. Při tym přeinterpretuja so wšitke *t* a nimale wšitke *i*.

Tež syntaktiska interpretacija žada sej jara njezwučenu konstrukciju, dokelž předpokładuje wužiwanje krótkeje neutrumoweje formy adjektiwa w zmysle abstraktuma. Wočakował by so kontinuant stareho **bavjenьje* (cyle wothladajo wot čitanskeho zmylka Pfula, wšak ma pječat tu *eabigono* a nic *babigono*.

Tohodla su Jenčowe wobmyslenja woprawnjene, kiž pisa: „Nam so zda tuto jeho wułožowanje (kaž cyła wěc docyła) jara dwělomne, a jeho samowólne přeměnjowanje pismikow mamy za njemóžne.“

Nowy interpretaciski namjet

Wuchadźam z toho, zo stej pisar kaž tež wurězowar swěru dźěłałoj; mam pak za prawdźepodobne, zo njejstej wobaj (snadź ani jedyn z njeju) rěč rozumiłoj, w kotrejž měješe so pisać resp. wurězować. Njeinterpretuju tekst jako staroserbski, ale staropołobski:

Jezus tanŏ Jezus vasi jǫ tǫ jǫ oi̯javjonŏ.

tanŏ: Adjektiw **tьnъ* je dokładźeny w abstraktumje *tьnostь* pola Miklosicha [13:1023], zwjetša wustupuje we formje *tьnьkъ* ‚ćeńki‘. Tu so jedna wo semantiski germanizm; němske *zart*$_1$ rěka po Grimmje [5] hač do 16. lětstotka ‚nadobny, drohi‘ a wužiwa so wosebje jako epiteton za Boha a Jězusa, na př. *diez ist min zarter son; der zarte got; du zartes Jesulein* etc. Homonymiski *zart*$_2$ rěka ‚ćeńki, słaby‘ (= **tьnъ*). Pod wliwom ně skeje homonymije je so woznam ‚nadobny, česćeny‘ tež na słowjanske **tьnъ* přenjesł.

vasi abo *vaši*: Hodźi so interpretować jako **vьše* (dla wuzwukoweho *i* so **vьšь* tak derje njehodźi) ‚wšitko‘; přir. ně. *alles* w zmysle ‚to najdrohotniše’. Wuske wurěkowanje druheho wokala (*i* město *e*) by tu był zawinjeny přez palatalnu wokolinu abo redukciju. Tajku redukciju znajemy z połobšćiny: *visi* < **vьše* ‚wšitko‘; ale *vasi* < **vьse* ‚wsy‘. Potajkim wupada *vasi* kaž prěnjotny połobski refleks stareho **vьše*.

jǫ: Sekundarna nazalizacija 3. wos. pres. ‚je‘; tutón zjaw je znaty z połobšćiny.

tǫ: Móže też być deiktiski pronomen **tъnъ* ‚tón‘ z hižo wotpadnjenym redukowanym wokalom na kóncu słowa. Hladajo pak na to, zo su so w tutej poziciji redukowane wokale hišće zdźerželi (přir. horjeka *tano*), ma so skerje *tą/tǫ* čitać hač *tan*, přir. poł. *tǫ* ‚tón‘.

jǫ oi̯javjonŏ: part. perf. pas. wot **ujav(l)jati*[5] potajkim ‚zjewjeny‘ (**oi̯jav(l)janъ* z redukowanym wokalom w słabej poziciji kaž w *tьnъ*). Zadni i-diftong za stare nazwukowe *u-* je typiski zjaw połobšćiny (hlej deleka).

Při pisanju *iongo* móže pismik *g* prosće reflektować welarnosć nazalneho elementa nazalneho wokala před wokaliskim nazwukom.

Za měšenje **v* a *b* eksistuja paralele kaž poł. *klai̯benătai̯ćă* ‚jehlička‘ (z delnjoněmskeho *kluwe*), *šrivar/srivar* ‚pisar‘, ale *šrib́ot* ‚pisać‘, a wosebje pisanja kaž *dibyûnte, dibiûnte* ‚dźewjeć‘ porno *diwjûnte* a pod., *Gladdíbena* ‚chudy‘ < **goldovьnъjь* porno *Gladíwene* ‚chudoba, tradanje‘ < **goldověnьje*. Ani w tutych padach, ani za pječat njehodźi so z wěstosću prajić, hač je *v* woprawdźe přešło do *b* abo hač je sylna bilabialnosć *v* w tutej poziciji k tomu wjedło, zo bě zwuk podobniši němskemu *b* hač němskemu *w*.

Z tym by tekst rěkał:

> Jězus nadobny, Jězus wšitko je; wón je zjewjeny.

Lěpšina tuteje interpretacije je, zo wuńdźe ze změnu jeničkeho pismika. Při tym njeje ani jasne, hač njeje bilabialne *w* w tutym teritoriju a w tutej poziciji (před prědnim wokalom) přešło do *b*, njetrjeba potajkim być zmylk. Wopačne dźělenje słowow na dwěmaj městnomaj móže być zawinowane přez akcentowe městno słowa (*oi̯jávjonŏ*) resp. słowneje skupiny (vśe jǫ). (Na starych pječatach jewi so też continuo-pismo.)

Tuta interpretacija žada sej sekundarnu nazalizaciju w 3. wos. sg. prez. (*jǫ*), štož by było njetypiske za serbšćinu, ale normalne za drjewjanopołobšćinu. Redukowanej wokalej stej znajmjeńša w prěnjej złóžce, w centralnym, krótkim, na *a* podobnym wokalu hromadu padnyłoj. We wuzwuku so trochu přebarbi (*tanǫ, oeabigonǫ*). Zdźerženje redukowanych wokalow w słabej poziciji znajemy też z połobšćiny w padach kaž *taroj* (< *tьri) ‚tři‘, *ka dona* (< *kъ dьna, gen. město dat.) ‚k dnu‘. Refleks *a* je typiski za połobšćinu, w serbšćinje mamy jón jenož sporadisce (wosebje w delnjoserbšćinje).

Dalši charakteristikum, kotryž so jenož k połobšćinje hodźi, mamy w refleksu *oi̯* za stary prefiks **u-*; w pozdźišej połobšćinje namakamy *ai̯*; *oi̯* može być přechodny staw.[6]

---

[5] Wot *ujaviti* bychmy po přikładach pola Olescha [14] *oi̯javj**e**nъ* wočakowali. Hengst [4] pak ma też stare přikłady za tutu změnu *a > o. Nadpadnje, zo je so w našim dokładźe jenož druhe *a* labializowało: *oeabigono* a nic *oe**o**bigono*; přir. poł. *wibbow* < **obavi* (hodźi so zwukowje lěpje hač wot Olescha w Thesaurusu podate *objavi*, dokelž podawaja žórła palatalizaciju w tutych pozicijach zwjetša dosć spušćomnje). Za to stej sćěhowacej wujasnjeni móžnej:

1. Labializacija je so započała w sufiksach: Za to rěči też reflektowanje jerow w korjentnych morfemach přez *a*, we wuzwuku přez *o*.
2. Labializacija bě jenož słaba, tak zo je pisanje chabłało.

[6] Při přechodźe **u-* > *ai̯* w połobšćinje móže so jednać wo mjezsobne wobwliwowanje prefiksow **vy-* a **u-*, kajkež je znajemy ze serbšćiny, ale do hinašeho směra, tak zo je so **u-* pod wliwom **vy-* (=**vъi*) na **ъi* wuwiło. Redukowany wokal je so pozdźišo tu kaž w druhich

Tuta změna nazwukoweho **u-* na *aį* dyrbi so dźělić wot změny **u > oį* w druhich pozicijach kaž **tukъ > toįk*, štož je w połobšćinje poměrnje nowy a dialektalnje wobmjezowany charakteristikum (přir. [15]).

Po namjetowanej interpretaciji namakamy potajkim sćěhowace rěčne charakteristika:

- archaiski raz: zdźerženje redukowaneju wokalow w słabej poziciji, samo we wuzwuku (*tьnъ, oįjavjonъ*), leksem *tano* < **tьnъ*
- germanizmy: semantiski germanizm *tьnъ* ‚ćeńki‘ → ‚česćeny‘ (ně. *zart*)
- połobski raz:
  - **u- > oį*: *oįjavjonъ*
  - *a* jako refleks starych jerow: *vasi* < **vьse*, *tano* < **tьnъ*
  - sekundarna nazalizacija: *ją* < **je(st)*, *tą* < *tъ*
  - Redukcija **e > i*: *vasi* < **vьse* (połob. *visi*)
  - snano tež labializowanje stareho **a > å* (*oįjavjåno*)

Přirunujmy hišće raz dokładźeny material z tutej interpretaciju a stajmy sej k tomu rěčny staw, kajkiž bychmy w pozdźišej połobšćinje (mod.) wočakowali:

etym.	Jezus	tьnъ	Jezus	vьse je(st)	tъ	je(st)	ujavjanъ
mod.	Jezus	tan	Jezus	visi jǫ	tǫ	jǫ	aįjovjon
čitanje	Jezus	tanŏ	Jezus	vasi jǫ	tǫ	jǫ	oįjavjonŏ
pječat	iesvs	tano	iesvs	wassigon	tan	iongo	eabigono

Rěč pječata zda so njehladajo na zdźerženje redukowanych wokalow we wuzwuku dosć moderna. Njejsu pak hišće wšitke zwukowe změny (wotpad redukowanych wokalow, labializacija **a > o*, wuwiće **u- > aį*, redukowanje **vas > *vis-*) dokónčene, a wo druhich (drjewjanska palatalizacija, mazurowanje) njehodźi so wobmjezowaneho materiala dla ničo prajić.

Datowanje pječata

Přinošk w Sächsische Provinzial-Zeitung postaji 1327 jako terminus ante quem hladajo na politiske położenje serbskeje rěče w tutym teritoriju (zakazanje serbšćiny při smjertnej kazni).

Po pismje móhło napismo pochadźeć z 11. lětstotka; podobne pismo pak jewi so na debjenkach tež spočatk 14. lětstotka, štož je najskerje přičina za datowanje w zapisku prowincialneho muzeja.

Wěsće je so pječat wužiwał; na to pokazuja drobne šmary a podobne wobškodźenja. Pismiki su puncowane (z hotowymi pismikami do pječata bite) a nic wurězane. Wone njejsu hłuboke; přirodne wujasnjenje je tež tu wottrjebanje we wšědnym wužiwanju.

---

pozicijach prawidłownje na (trochu labializowane) *a* dale wuwił, přir. *aįpaustal* < **upuščal*, *aįplote* < **uplati*, *vaįgorne/voįgorne* < **vygorni*. To samsne w nazwukowym **vy*, kiž njeje prefiks: *vaįó/voįó* < **vyja*, *vaįó/voįó* < **vyje(t)*, *vaįmą/voįmą* < **vymę*. Tute pady, kiž so w rukopisach zwjetša *ey* pisaja, je Schleicher jako *oį* čitał (Suprun je transkribuje jako *å*).

Pječat njeje cyle kulowaty, hačrunjež je so wurězowar wo kulowatosć prócował, tež pismiki njesedźa eksaktnje na linkach; někotre su so někotre razy přesadźeli. Dźěło skutkuje, jako njeby wurězowar z kružidłom dźěłał. Křiž srjedźa tohorunja njeje cyle prawokutny. Emblem w srjedźi, dwurynkowe pismo a falowace wuhotowanje wonkowneje kromy (mamy tu jednorje smuhu) pokazuja na zažny srjedźowěk.[7] Po zdźělenju Ulfa Drägera dopominaja pismiki na pjenjezy z karolingiskeho časa a na t. mj. Otto-Adelheid-Pfennige wokoło lěta 1000. K tomu so hodźi, zo bě po Sachsenspiegelu Kayna wot časa kejžora Oty I. kralowski administratiwny centrum. Po 1100 nastaštej kralowski dwór a pfalca. Zda so bjeze wšeho mózne, zo pochadźa pječat z tuteje doby.

Rěčnje słuša pječat skerje do połobskeho hač do serbskeho teritorija, relatiwna chronologija bě potajkim: 1. Pječat je so na połobskim teritoriju wužiwał (a najskerje tež zhotowił). 2. Někajki duchowny je pječat sobu do Serbow přiwjezł (najskerje w 11. lětstotku, ale wěsće do 1327). 3. Tu bu wón po času zbytny (zakaz serbšćiny, germanizacija wobydlerstwa). Pječat je so potajkim zhotowił w času, hdyž běše połobski rěčny teritorij hišće intaktny a hdyž so misionarojo hakle započachu ze starymi Serbami zaběrać a tuž grat wužiwachu, nastaty na bazy połobšćiny. Hladajo na tute interne stawizny zda so jako čas pochada 11. lětstotk bóle prawdźepodobny hač 12./13. lětstotk, hdyž poča so němčina hižo rozšěrjeć. Staw rěče přećiwo tutej interpretaciji njerěči, dokelž mamy drje na jednym boku innowacije (sekundarna nazalizacija), na druhim boku pak zjawy, kiž za wysoku starobu pječata rěča (zdźerženje redukowanych wokalow na kóncu słowa).

Konkluzija

Najbóle prawdźepodobna zda so interpretacija, zo pochadźa pječat rěčnje ze zapadnosłowjanskeho teritorija, najskerje z połobskeje přestrjenje. Njejasne je, kak je so tajki pječat do teritorija starych *Surbi* dóstał. Namakanišćo běše administratiwny centrum, leži pak někak 100 km južnje wot prjedawšeje rěčneje hranicy mjez połobšćinu a serbšćinu, a zwukowy system staroserbšćiny tutoho regiona bě po dokładach městnych mjenow hinaši (žadyn pokaz na sekundarne nazalizacije, *e* jako refleks redukowaneju wokalow, přir. [2]). Praksa w 11. lětstotku pak běše, na serbskim a połobskim teritoriju wukubłanych misionarow hač do Pólskeje a Ruskeje pósłać; wšak rěčachu wšitcy słowjansce. Najskerje spušćachu so na kmanosć chowancow Magdeburga a druhich misionariskich centrow, zo móža sej, wuhotowani ze znajomosćemi wo leksikaliskej a gramatiskej strukturje słowjanskich rěčow, po puću wosebitosće rěče wotpowědneho regiona přiswojić. Na žadyn pad njetrjeba to rěkać, zo njeběchu so jednotliwe słowjanske rěče hišće wutworili, kaž Hengst měni [7]. Cyle nawopak, pječat pokazuje jasne dialektalne charakteristika, typiske za połobšćinu. Tuž zda so móžno, zo je snadź na juhu staroserbskeho teritorija misionar skutkował, kiž je pječat ze staropołobskeho teritorija sobupřiwjezł. To pak pokazuje na to, zo je so połobšćina – hačrunjež najskerje jenož w jara wobmjezowanej měrje – tež jako zarjadniska rěč wužiwała.

---

[7] Wutrobny dźak na tym městnje na Bettinu Stoll-Tuckerowu, Ulfa Drägera a wosebje na Moniku Lücke za archeologisku a sfragistisku interpretaciju pječata.

Literatura

[1] Jan Brankačk, Frido Mětšk (wud.), *Stawizny Serbow 1. Wot spočatkow hač do lěta 1789*, Ludowe nakładnistwo Domowina, Budyšin 1977.

[2] Inge Bily, *Ortsnamenbuch des Mittelelbegebietes*, Akademie Verlag, Berlin 1996.

[3] Karlheinz Blaschke, *Siegel und Wappen in Sachsen*, Köhler & Amelang, Leipzig 1962.

[4] Friedhelm Debus (Hrsg.), *Deutsch-slawischer Sprachkontakt im Lichte der Ortsnamen. Mit besonderer Berücksichtigung des Wendlandes*, Karl Wachholtz, Neumünster 1993.

[5] Jakob Grimm et al., *Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm. Fotomechanischer Nachdruck der Erstausgabe Leipzig 1854*, dtv, München 1984.

[6] G. Hatz, V. Hatz, U. Zwicker, N. Gale, and Z. Gale, *Otto-Adelheid-Pfennige. Untersuchungen zu Münzen des 10./11. Jahrhunderts* [= Commentationes de nummis saeculorum IX–XI, neue Serie 7]. The Royal Swedish Academy of Letters, History and Antiquities, Stockholm 1991.

[7] Karlheinz Hengst, *Lingua slavica missionarica in terra inter Salam et Albiam*, w: *Myslěštju svobodьno imenьmь i nravomь. Zu Ehren von Dietrich Freydank*, Hrsg. Swetlana Mengel, LIT Verlag, Münster 2000, s. 113–131.

[8] Rudolf Jenč, *Stawizny serbskeho pismowstwa.* [I. dźěl] [= Spisy Instituta za serbski ludospyt 1]. Nakład Domowiny, Budyšin 1954.

[9] Christoph Kilger, *Pfennigmärkte und Währungslandschaften*. Stockholm 2000.

[10] Erich Kittel, *Siegel* [= Bibliothek für Kunst- und Antiquitätenfreunde Bd. XI.] Klinkhardt & Biermann, Braunschweig 1970.

[11] A[ugust] Leskien, *Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache*, Carl Winter Universitätsverlag, 9. Aufl., Heidelberg 1969.

[12] Friedrich Möbius, Ernst Schubert (Hrsg.), *Architektur des Mittelalters. Funktion und Gestalt*, Hermann Böhlaus Nachfolger, Weimar 1984.

[13] Franz von Miklosich, *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum. Emendatum auctum*. 2. Neudruck der Ausgabe Wien 1862–65, Scientia Verlag, Aalen 1977.

[14] Reinhold Olesch, *Thesaurus linguae dravaenopolabicae* [= Slavistische Forschungen 42]. Böhlau-Verlag, Köln 1983–1987.

[15] Reinhold Olesch, *Zum Lautsystem des Dravänopolabischen*, w: Reinhold Olesch, *Gesammelte Aufsätze I. Dravaenopolabica*, Herausgegeben von Angelika Lauhus, Böhlau-Verlag, Köln-Wien 1989, s. 277–281.

[16] [Křesćan Bohuwěr] Pful, *Zbytki dorinskeje serbšćiny*, w: ČMS, XLI (1888), s. 34–52.

[17] August Schleicher, *Laut- und Formenlehre der polabischen Sprache*, St. Petersburg 1871.

[18] А. Е. Супрун, *Полабский язык*, Издательство „Университетское“, Минск 1987.

[19] Reinhold Trautmann, *Die elb- und ostseeslavischen Ortsnamen. Teil 1*. Akademie-Verlag, Berlin 1948.

[20] Nikolaj Trubetzkoy, *Polabische Studien* [= Sitzungsberichte der Phil.-Hist. Klasse der Akad. d. Wiss. in Wien, 211. Bd., 4. Abhandlung]. Hölder-Pichler-Tempsky, Wien-Leipzig 1929.